

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ: УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ

**Презентацію підготували
Студентки 1 курсу
2 мед. факультету
групи 2п
Левченко Вікторія
Латишева Ірина**

ПЛАН

1. Утворення Центральної Ради. Її перші Універсали
2. Проголошення Української Народної Республіки
3. Україна за гетьмана Скоропадського
4. Діяльність Директорії Української Народної Республіки (грудень 1918 – листопад 1920)
5. Західно-Українська Народна Республіка

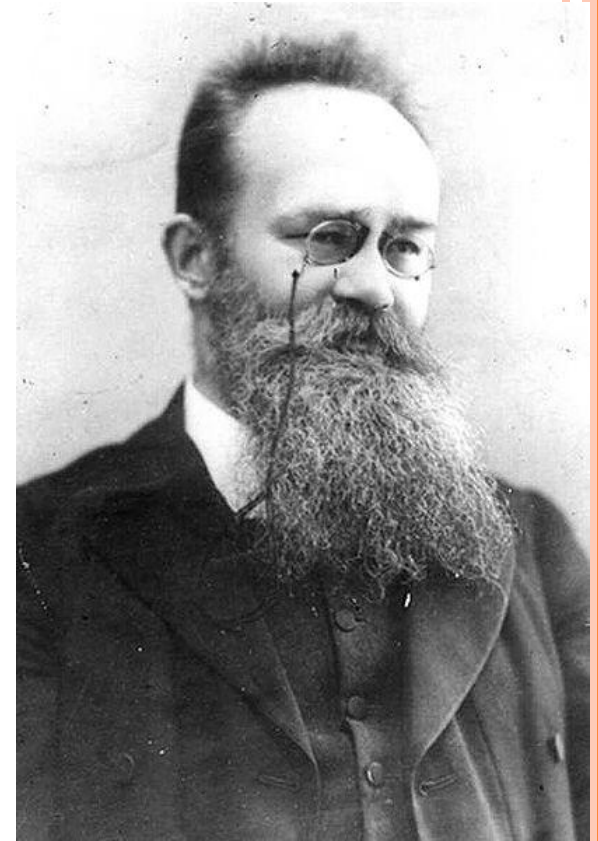

УТВОРЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Одним із наслідків Першої світової війни стала перемога *Лютневої демократичної революції* 1917р. в Росії, якою було покладено край багатовіковому монархічному режимові династії Романових. Революція розпочалася 23 лютого (8 березня). 2 (15) березня цар Микола II зрікся влади.

З перемогою Лютневої революції в Петрограді з представників партій ліберальної демократії було створено *Тимчасовий уряд*. Його завданням стала організація демократичних виборів до Всеросійських Установчих зборів, які мали визначити форму правління і сформувати постійний уряд.

Після перемоги Лютневої революції 4 березня 1917 р. в Києві виник впливовий політично-координаційний центр — *Українська Центральна Рада*. Рада була створена групою національно свідомої інтелігенції з Товариства українських поступовців (ТУП), наукових, освітніх, кооперативних, студентських організацій. Головою Ради став видатний український історик, авторитетний громадсько-політичний діяч **Михайло Грушевський**.

Михайло Грушевський

I УНІВЕРСАЛ

Щоб і надалі відігравати роль найвпливовішої сили в Україні, Центральна Рада 23 червня 1917 р. видала Перший Універсал до українського народу, який був зачитаний на Другому військовому з'їзді у Києві. У цьому урочистому акті проголошувалося:

"Народе Український! Народе селян, робітників, трудящого люду!.. Хай буде Україна вільною. Не відділяючись від усієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям... Ми, Українська Центральна Рада, видаємо цей Універсал до всього нашого народу і оповіщаємо: однині самі будемо творити наше життя".

Зазначалося також, що тільки всенародно обрані Українські установчі збори (сейм) мають право ухвалювати в Україні закони.

Вслід за цим на пропозицію Української партії соціалістів-революціонерів було утворено *Генеральний секретаріат Центральної Ради* — виконавчий орган, уряд автономної України, який очолив **Володимир Винниченко**.

Володимир Винниченко

II УНІВЕРСАЛ

У Другому Універсалі, схваленому 16 липня 1917р., Рада заявила про визнання Всеросійських установчих зборів, які мали встановити автономію України, і відсутність наміру відокремлюватися від Росії:

"Ми, Центральна Українська Рада, стоячи, як все, за тим, щоб не відривати України від Росії та щоб разом з усіма її народами змагати до піднесення й розвитку цілої Росії та до єдності її демократичних сил, із задоволенням приймаємо заклик правительства до єдності... Зважаючи, що утворення краевого органу тимчасового правительства на Україні забезпечує бажане наближення управи краєм до потреб місцевого населення в межах, можливих до Установчих Зборів, і думаючи, що доля всіх народів Росії тісно зв'язана з загальними здобутками революції, ми рішуче відкидаємо проби самочинного здійснювання автономії України до Всеросійських Установчих Зборів".

Отже, тези про волю України і про те, що український народ сам творитиме своє життя, проголошені в Першому Універсалі, у Другому були фактично заперечені. Цей політичний компроміс ослабив авторитет Центральної Ради, посіяв у свідомості широких мас недовір'я до свого парламенту.

III УНІВЕРСАЛ

20 листопада Центральна Рада прийняла свій Третій Універсал. Зміст Третього Універсалу не повною мірою відповідав патріотичним настроям широких верств українства. У цьому документі йшлося про встановлення Української Народної Республіки, яку українське населення, зарубіжні дипломатичні місії розуміли як проголошення незалежності Української держави. Це була деяка політична модифікація автономного статусу України в складі єдиної Російської республіки.

Відповідно до Третього Універсалу верховним законодавчим органом УНР залишалась Українська Центральна Рада, до складу якої входили і представники національних меншин України. Вищим виконавчим органом був Генеральний секретаріат. Було визначено державні кордони УНР, які охоплювали Харківську, Катеринославську, Херсонську губернії та Таврію. Питання приєднання інших земель — Холмщини, частини Курської та Воронежської губерній, де українське населення становило більшість, мало бути розв'язане згідно з волею їх мешканців. Проголошені свобода слова, друку, віросповідань, зборів, спілок, страйків, недоторканність особи та житла, право використовувати місцеві мови у стосунках з державними установами, скасування смертної кари, амністію для всіх політичних в'язнів, справедливий суд. Універсал установив 8-годинний робочий день, проголосив право національних меншин на національно-персональну автономію, а також реформу місцевого самоврядування. У галузі земельних відносин було оголошено про скасування приватної власності на поміщицькі, удільні, церковні та інші землі нетрудових господарств і про передачу їх "земельним комітетам, обраним народом". У грудні 1917 р. було ухвалено низку законів про реорганізацію судів, про народні ради для євреїв, а 9 січня 1918 р.— закон про охорону прав національних меншин України.

Здійснюючи державотворчу діяльність, Центральна Рада та її уряд мали значну підтримку народних мас.

IV УНІВЕРСАЛ

У Четвертому Універсалі, датованому 22 січня 1918 р., Центральна Рада заявила: *"Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу"*.

Зазначалося, що Українські установчі збори, які мали скликати якнайшвидше, повинні розв'язати питання про федеративний зв'язок України з колишньою Російською державою. Четвертий Універсал перейменував *Генеральний секретаріат у Раду народних міністрів*, намітив після підписання миру замінити постійну армію народною міліцією, встановив монополію внутрішньої та зовнішньої торгівлі, контроль над банками, постановив провести вибори волосних, повітових і міських народних рад та призначив на 2 лютого 1918 р. скликання Українських установчих зборів.

Універсал закликав увесь народ звільнити Україну від "большевиків і інших напасників, які розграблюють і руйнують наш край". Перед урядом республіки було поставлено завдання піднести народний добробут, відбудувати зруйновані війнами підприємства. На залізо, шкіри, тютюн та інші товари держава встановлювала монополію. Уся земля до початку весняних польових робіт мала бути передана трудовому народові без викупу. Підтверджено декларовані раніше права і свободи особи.

Через тиждень після проголошення Четвертого Універсалу уряд, який очолював В. Винниченко, склав повноваження. 30 січня 1918 р. головою Ради міністрів УНР став український есер Всеволод Голубович.

Наприкінці січня 1918 р. Центральна Рада прийняла закони про соціалізацію землі та 8-годинний робочий день. Згодом Мала Рада ухвалила закони про Державний герб (ним став тризуб — родовий знак київських князів), про громадянство, про новий адміністративний поділ України (на землі), про грошову систему (грошовою одиницею УНР стала гривня).

БРЕСТСЬКИЙ МИР

Незважаючи на винятково складну ситуацію, Центральна Рада розвивала зовнішньополітичну діяльність. У кін. січня 1918 р. до Бреста прибула українська делегація. Вона відстояла інтереси УНР, підтвержені Четвертим Універсалом. У ніч з 8 на 9 лютого 1918 р. українські дипломати підписали мирний договір з центральними державами, які розраховували и на великі природні багатства України

Згідно з Брестським миром усі чотири держави центрального блоку визнали незалежність і самостійність України, яка стала суб'єктом міжнародного права. Західні межі УНР було встановлено по довоєнних кордонах Росії та Австро-Угорщини. Кордон з Польщею дещо згодом мала визначити спеціальна комісія "на основі етнографічних відносин і бажань людности" . За збройну допомогу Німеччини та Австро-Угорщини в боротьбі проти агресії Радянської Росії УНР зобов'язувалася поставити їм до липня 1918р. значну кількість "хліборобських і промислових лишок", зокрема 1 млн т збіжжя, круп, м'яса. Інші пункти договору встановлювали дипломатичні відносини між УНР і державами центрального блоку, регулювали обмін військовополоненими, повернення інтернованих цивільних осіб. Сторони взаємно відмовлялися від сплати контрибуцій.

Окрему таємну статтю Брестського миру було укладено між УНР та Австро-Угорщиною. Остання зобов'язувалася поділити Галичину на польську й українську частини і об'єднати українську Галичину з Буковиною в один "коронний край". Проте згодом Австро-Угорщина анулювала цю угоду.

Підписання Брестського миру застало уряд УНР на Волині, яку українські війська визволяли від більшовицьких інтервентів. 12 лютого 1918 р. уряд звернувся з проханням про військову допомогу до Німеччини та Австро-Угорщини. Через кілька днів на територію УНР увійшла могутня австро-німецька армія — понад 460 тис. чол. Це надало австро-німецькій допомозі характер окупації. Тим більше, що українські делегати на переговорах у Бресті добивалися, щоб в УНР були направлені Українські січові стрільці та частини, сформовані в Австро-Угорщині і Німеччині з військовополонених українців (30 тис. осіб).

Українські війська за допомогою німецьких підрозділів розчистили від більшовиків шлях з Житомира на Бердичів і 2 березня 1918 р. ввійшли у Київ. До столиці повернулися Центральна Рада і уряд В.Голубовича.

Через кілька тижнів в Україні не залишилося жодного червоноармійця. Німецькі й австро-угорські війська зайняли всю Україну. Німці розташувалися на півночі УНР, а австроугорці — на півдні. Центральна Рада та її уряд закликали український народ до спокою. Однак широкі верстви українства з недовір'ям зустріли нових окупантів.

Підписання Брестського миру.

РОЗПУСК ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Центральна Рада ліквідувала всі розпорядження радянської влади, відновила право власності на фабрики, заводи, транспорт, банки. Цим були задоволені як українські підприємці, так і німецька адміністрація. Але їх не влаштувало те, що залишився в силі закон про соціалізацію землі, згідно з яким селяни вже навесні мали починати ділити землю поміщиків. Міський пролетаріат, який підтримував більшовиків, був проти Центральної Ради. Сільський пролетаріат, бачачи, що його землі вже обсів німецький окупант, також був незадоволений її політикою. Заможне селянство ставилося вороже до Центральної Ради через закон про соціалізацію землі. Поміщики, інші великі землевласники, яким українська влада перешкоджала в експлуатації незаможних верств, теж не підтримували Центральну Раду. Не в усьому розуміли М. Грушевського навіть українські демократи. Віддати владу чужинцям означало загубити національні здобутки. У цьому була трагедія Центральної Ради. Німецька військова адміністрація все більше втручалася у внутрішні справи України. Це призвело до гострих конфліктів між нею і Центральною Радою.

28 квітня 1918 р., коли Центральна Рада обговорювала накази головнокомандувача німецьких військ фельдмаршала Г.Ейхгорна, до будинку Педагогічного музею, де вона засідала, увірвалися німецькі солдати й арештували двох міністрів. Наступного дня Центральна Рада зібралася на останнє засідання, на якому ухвалила Конституцію УНР, змінила земельний закон і обрала М. Грушевського Президентом України. Після цього Центральну Раду, яка не зробила навіть спроби опору, розігнали німецькі війська.

Її падіння не означало, що робота протягом 13,5 місяців була марною. Центральна Рада добилася визнання прав українського народу на свою державу і національну культуру. "Великі часи творчості Української Центральної Ради та Пакти, — на думку М.Грушевського, — зостануться великою епохою її розвою, твердою підставою національного будівництва". Важко не погодитися з цією оцінкою багатогранної, хоч і не безпомилкової діяльності Центральної Ради.

УТВОРЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ "УНР"

Починаючи повномасштабну війну з Центральною Радою, Раднарком зосередив основні зусилля на Харківщині. Харківська міська організація більшовиків у листопаді зросла до 2,5 тис. чоловік. Під час часткових перевиборів міської Ради робітничих і солдатських депутатів більшовики довели кількість своїх мандатів майже до половини її складу. Антонов-Овсієнко стягнув до міста великі збройні сили і створив тут свій штаб. В ніч на 9 грудня українські війська у Харкові були роззброєні, а 10 грудня більшовики і ліві есери сформували військово-революційний комітет на чолі з М. Л. Рухимовичем, до якого перейшла влада.

Після закріплення у Харкові почалася боротьба за залізничні станції — Лозову, Синельникове, Олександрівськ. Вона зводилася переважно до роззброєння противника переважаючими силами. Просуваючись по залізницях, війська Антонова-Овсієнка поступово витісняли з міст гарнізони Центральної Ради.

На початку грудня наполеглива робота оргкомітету по скликанню Всеукраїнського з'їзду Рад наблизилася до завершення. Підсумки цієї роботи виявилися для більшовиків невтішними. Замість того, щоб надсилати делегатів у Київ, есєро-меншовицький виконком Рад Донецько-Криворізької області спрямував їх у Харків, на власний з'їзд. Меншовиків та есєрів не цікавила УНР, яку вони вважали націоналістичною вигадкою Центральної Ради. Остання також, хоча й з інших причин, ігнорувала з'їзд. У призначений день, 4 грудня, кількість делегатів, що з'їхалися в Київ, ледве перейшла за сотню.

Однак, за тиждень до з'їзду Центральна Рада змінила тактику і розіслала циркуляри на місця з вимогою направити в столицю якомога більше делегатів від селянських спілок і українізованих військових частин. Інакше кажучи, було вирішено повторити досвід зриву з'їзду, застосований у квітні, коли київські Ради робітничих і солдатських депутатів готували обласний з'їзд потай від українських організацій.

Як наслідок, у Київ з'їхалися понад 2000 українських делегатів. Вони усунули мандатну комісію з'їзду і стали самі собою видавати мандати. Коли з'їзд розпочався, В. П. Затонського, якому доручили його відкрити, зігнали з трибуни. Голова Селянської спілки М. М. Стасюк відверто заявив, що більшовицьки настроєний крайовий комітет Рад робітничих і солдатських депутатів, віддаючи перевагу робітникам і солдатам, а до всього ще й неукраїнцям над селянами, хотів сфальшувати волю українського народу, і тому центральний комітет Селянської спілки подбав, зі свого боку, про те, щоб збільшити селянське представництво на з'їзді.

Проте Центральна Рада недооцінила противника. Більшовики разом із лівими есерами, кількома, українськими соціал-демократами і деякими безпартійними делегатами у кількості 127 чоловік вирішили продовжувати роботу в Харкові, де в ці дні встановлювалася радянська влада. Вони об'єдналися з делегатами обласного з'їзду Рад Донбасу і Криворіжжя й конституювалися в I Всеукраїнський з'їзд Рад, на якому були представлені 82 Ради. Делегатів від селянства, яке становило понад три чверті населення України, на з'їзді майже не було.

I Всеукраїнський з'їзд Рад працював 11—12 грудня. Більшістю голосів він висловився за встановлення радянської влади й проголосив Україну республікою Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів.

Для Раднаркому ця заява мала важливе юридичне значення. Виходило так, що Радянська Росія не воювала проти УНР, а відстоювала у боротьбі з Центральною Радою право на існування радянського уряду, проголошеного представниками трудящих самої України. У підписаній Леніним поздоровній телеграмі Ради наркому вказувалося:

"Вітаючи створення у Харкові дійсно народної радянської влади на Україні, вбачаючи на цій робітничій і селянській Раді справжній уряд Народної Української Республіки,— Рада народних комісарів обіцяє новому урядові братньої республіки повну і всебічну підтримку..."

Раднарком не спромігся організувати справу так, щоб "переобрати" Центральну Раду на представницькому з'їзді Рад. Але все-таки проблема влади розв'язувалася, хоча й іншим шляхом: створенням паралельної, радянської "УНР" і поступовим усуненням Центральної Ради з території України за допомогою збройного тиску.

З'їзд закінчив свою роботу обранням Центрального виконавчого комітету (ЦВК) Рад України у складі 41 чоловіка (поміж них 35 більшовиків). Головою ЦВК обрали лівого українського соціал-демократа Є. Г. Медведєва.

ЦВК затвердив перший радянський уряд України — Народний секретаріат. Кілька місяців уряд не мав голови.

Новостворена радянська державність була привнесена ззовні, а не сформувалася всередині українського суспільства. Те, що майже всі члени українського радянського уряду були більшовиками і підпорядковувалися залізній внутріпартійній дисципліні, перетворювало його на "кишеньковий" для Раднаркому. Не обмежуючись цим, Ленін призначив випробуваного працівника центрального партійного апарату Г. К. Орджонікідзе тимчасовим надзвичайним комісаром України. На "паритетних" засадах своїм повноважним представником при Раднаркомі український уряд призначив Затомського. Останній одержував право вирішального голосу в складі уряду Радянської Росії при розгляді питань, що стосуються України.

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УНР

На початку 1918 р. на території УНР існували два уряди, які заявляли про те, що вони — українські і робітничо-селянські. Відразу після утворення в Харкові вищих органів радянської влади почалася війна декретів. Одним із перших Народний секретаріат видав декрет про скасування заборони на вивіз хліба з України в Росію. Відтак він опублікував постанову про недійсність усіх постанов Генерального секретаріату.

Якщо робітничий клас здебільшого підтримував радянську владу, сподіваючись на встановлення порядку органами, які він сам обирав, то українське село залишилося нейтральним і вичікувало, хто візьме гору. Розчаровані соціально-економічною політикою Центральної Ради, пролетаризовані селянські маси відмовляли їй у підтримці. Серед українських політичних партій поглиблювався розкол. Ліві елементи все більше схилялися до більшовицьких гасел. Члени Центральної Ради, ліві українські есери В.М.Блакитний (Елланський), П.П.Любченко, Г.В.Михайличенко, лівий український соціал-демократ Є.В.Неронович та інші задумали скинути Генеральний секретаріат і встановити радянську владу. Незважаючи на протест Грушевського, змовники були заарештовані в будинку Центральної Ради під час засідання есерівської фракції.

Під впливом наступу більшовицьких військ керівництво Центральної Ради позбулося ілюзій щодо можливостей перетворення Росії в демократичну федеративну республіку. Радянська Росія прагнула позбавити трудящих України державних прав і нав'язати їм "кишеньковий" уряд.

Закрите засідання Малої Ради, на якому було затверджено IV Універсал, почалося 9 (22) січня 1918 р. Текст цього історичного документу було опрацьовано на основі проектів М. С. Грушевського, В. К. Винниченка і М. Ю. Шаповала. В ніч на 12 січня на відкритому засіданні в будинку Педагогічного музею Грушевський оголосив останній універсальний закон Центральної Ради. В ньому говорилося:

"Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу. Зо всіма сусідніми державами, як-то: Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною та іншими ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя самостійної Української Республіки. Власть у ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представниця робочого народу — селян, робітників і солдатів, та наш виконавчий орган, який однині матиме назву Ради народних міністрів".

Одночасно з IV Універсалом Мала Рада ухвалила *"Закон про національно-персональну автономію"*. У ньому проголошувалося, що кожна з націй в Україні має право на самостійне влаштування свого національного життя незалежно від місця перебування. Люди однієї національності за бажанням об'єднувались у спілки, які мали право законодавчої ініціативи й користувалися субсидіями з бюджету на національно-культурні потреби.

Незабаром В. К. Винниченко під тиском міжпартійних незгод подав у відставку, Раду народних міністрів сформував український есер В. О. Голубович. Новий прем'єр вважав першорядним завданням розбудувати місцевий апарат влади, якого фактично не існувало. Але він протримавсь у Києві не більше десятка днів. До міста підступали радянські війська.

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Усунення з історичної арени Центральної Ради не означало припинення української державності. Вона продовжила своє існування у Гетьманаті — періоді, який тривав в Україні трохи більш як півроку.

Переворот 29 квітня

29 квітня 1918 р., у день, коли припинила діяльність Центральна Рада, у Києві, у приміщенні цирку Крутикова, зібрався з'їзд хліборобів-землевласників, на який прибуло бл. 8 тис. учасників — представників заможного селянства. Його делегати в промовах різко критикували політику Центральної Ради, зокрема аграрну, вимагали відновлення приватної власності на землю та встановлення в Україні міцної державної влади. Учасники з'їзду одноголосно обрали гетьманом України Павла Скоропадського — великого землевласника, нащадка старовинного козацького роду на Полтавщині, колишнього ад'ютанта російського монарха Миколи II, авторитетного царського генерала. Популярності П.Скоропадського серед української громадськості сприяло те, що він першим з-поміж генералів царської армії влітку 1917 р. українізував свій кінний корпус, а через кілька місяців був обраний військовим отаманом Українського вільного козацтва.

Повалення Центральної Ради населення України сприйняло байдуже. Адже, на загальну думку, Рада соціалістичними експериментами довела країну до хаосу та беззаконня, її необхідно було замінити сильним, дієздатним державним органом. Цього бажало і командування німецьких окупаційних військ, яке побачило в Центральній Раді силу, спроможну виконати договірні зобов'язання, передбачені Брестським миром, зокрема поставити Німеччині значну кількість продовольства в обмін на воєнну допомогу.

Німецька військова адміністрація вирішила встановити в Україні новий політичний режим у формі диктатури. На роль диктатора були намічені багатий землевласник Є.Чикаленко та генерал П.Скоропадський. На нараді 24 квітня 1918 р. в резиденції начальника штабу німецьких військ в Україні генерала В.Гренера перевагу було остаточно надано П. Скоропадському. Українська народна громада, яка виступала проти Центральної Ради, погодилася на умови німецького військового командування. Головними з них були: визнання Брестського договору, розпуск Центральної Ради, перенесення дати скликання Установчих зборів до "повного заспокоєння" України, відповідальність перед польовими судами осіб, які виступали проти німецької окупації, впровадження вільної торгівлі, відновлення права приватної власності на землю, оплата Німеччині за воєнну допомогу. За цих умов німці погоджувалися на державний переворот в Україні, у якому вони не збиралися брати безпосередньої участі. Генерал В.Гренер заявив, що німецька військова адміністрація підтримає українського гетьмана лише після того, як його буде обрано. Ці домовленості між представниками українського громадянства та німецьким окупаційним командуванням визначили майбутню політику нової державної влади.

Протягом 29 квітня 1918 р. прихильники державного перевороту майже без кровопролиття оволоділи всіма державними установами. Гетьманська влада розпочала діяльність, долаючи великі труднощі. Очоливши Українську державу, генерал П.Скоропадський поставив перед собою завдання відновити у країні порядок, зміцнити її міжнародні позиції, подолати хаос у економіці. Для цього йому було надано широкі повноваження — право видавати закони, призначати уряд, керувати зовнішньою політикою та військовими справами, бути верховним суддею. Це, по суті, означало наділення "ясновельможного пана гетьмана" (так було прийнято величати П.Скоропадського) диктаторською владою.

Ставши до влади, Скоропадський задекларував свій маніфест. У ньому містилося зобов'язання "негайно збудувати таку державну владу, яка здатна була б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці". Повідомлялося також про розпуск Центральної Ради і земельних комітетів. Проголошувалося право приватної власності "як фундаменту культури й цивілізації".

Одночасно з маніфестом було опубліковано "Закони про тимчасовий державний устрій України". З них випливало, що УНР як демократична форма української державності ліквідується. Замість УНР поставала так звана "Українська Держава". Нова назва держави підтвердила найгірші побоювання демократів щодо ліквідації республіканської форми правління. Тимчасово, до обрання парламенту, законодавча влада зосереджувалась у гетьмана. Однак терміни скликання парламенту не визначалися. Гетьман залишив за собою також всю повноту виконавчої і судової влади.

Головою гетьманського кабінету міністрів став полтавський поміщик, виходець із старовинного козацького роду Федір Лизогуб, який до того був головою земства Полтавської губернії, за партійною приналежністю — октябристом.

Члени гетьманського кабінету міністрів були не політичними діячами, а фахівцями. Деякі досвідчені спеціалісти поваленого кабінету В. Голубовича залишилися в уряді на попередніх посадах. Але жодного представника українських соціалістичних партій Скоропадський до урядування не запросив. І не випадково. На партії, що утворювали Центральну Раду, незабаром почалися гоніння.

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА

У "Грамоті до всього Українського Народу", проголошеній того ж 29 квітня 1918 р., гетьман заявляв, що він "відкликнувся на поклик трудящих мас Українського народу і взяв на себе тимчасово всю повноту влади« Відповідно до цього документа, Центральну Раду й усі земельні комітети розпускали, міністрів звільняли з посад, а рядовим державним службовцям належало продовжувати роботу. Було відновлено право приватної власності. Гетьман повідомляв, що незабаром видасть закон про вибори до Українського Сейму. Саме до його скликання мали діяти "Закони про тимчасовий державний устрій України". У них було визначено головні напрями діяльності Гетьманату в політичній сфері, організації державного управління, дано гарантії громадських прав населення. З'їзд заводчиків, фабрикантів, фінансистів, великих землевласників, який відбувся 16—18 травня 1918 р., схвалив гетьманський переворот. Близько 1 тис. його делегатів заявили про готовність сприяти утворенню нового державного, громадського й економічного ладу Української Держави. Для консолідації сил заможних верств суспільства вони утворили Союз промисловості, торгівлі, фінансів і сільського господарства (Протофіс). Цей з'їзд показав, що державу П. Скоропадського підтримують не тільки хлібороби-землевласники, середня інтелігенція, кадети, а й великі промисловці.

Чимало труднощів виникло при спробі створити збройні сили Гетьманату. З попереднього періоду не розформованою залишалася тільки Запорізька дивізія, яка обороняла північно-східні кордони України. У липні 1918 р. було створено Сердюцьку дивізію в кількості 5 тис. вояків, вихідців із хліборобських родин. Ще після укладення Брестського договору, у м. Володимирі-Волинському розпочалося формування так званої Сірожупанної дивізії, яка складалася з військовополонених українців — вояків колишньої російської армії. В серпні вона була передана гетьманському урядові й отримала назву 1-ї Козацько-стрілецької дивізії. Відроджувався Чорноморський флот. Уряд, з одного боку, побоювався, що загальна мобілізація може привести до армії збільшовичені елементи. З іншого боку, справу гальмувала німецька військова адміністрація. Один із пунктів умов, вироблених на вже згаданій нараді 24 квітня 1918 р., гласив: "Як довго австро-угорські й німецькі війська перебувають на Україні, ніяка українська армія не може формуватися. Держава може тримати лише виключно німецькі відділи за порозумінням з обома командуваннями". Загалом, українське військо того часу нараховувало бл. 65 тис. чол., хоча планувалося створити 300-тисячну армію.

Неабиякого значення гетьманська держава надала аграрному питанню. З перших днів діяльності гетьманський уряд вживав заходів щодо нормалізації становища на селі, яке потрясали невдоволення, суперечності, ексцеси. Тимчасові правила про земельні комісії зобов'язували селян повернути поміщицьке майно і відшкодувати збитки, яких вони завдали великим землевласникам. У жовтні 1918 р. було створено Вищу земельну комісію, яку очолив П. Скоропадський. На поч. листопада було підготовлено проект аграрної реформи, що передбачав примусовий викуп державою великих земельних володінь і розподіл їх між селянами — не більш як 25 десятин на двір.

Тривала відбудова транспортних магістралей країни. Вже в сер. літа 1918 р. вдалося налагодити нормальний залізничний рух. Було вжито заходів для зміцнення фінансової системи, налагоджено грошовий обіг, прийнято державний бюджет. Все це привело до деякого економічного піднесення.

За короткий час існування Гетьманат досяг відчутних результатів у культурно-освітній сфері. Було видано кілька мільйонів примірників українських підручників для початкових шкіл, у більшості а них введено українську мову. Наприкінці гетьманської доби в Україні діяло 150 українських гімназій не тільки в містах, а й у деяких селах. У жовтні 1918 р. в Києві та Кам'янці-Подільському було відкрито українські державні університети. Окрім того, планувалося відкриття українських університетів у Харкові, Катеринославі, Одесі. В усіх вищих навчальних закладах України почали діяти кафедри української мови, літератури та історії. Було засновано Український державний архів, Національну галерею мистецтв, Український національний театр, Український історичний музей, Українську національну бібліотеку, яка нараховувала понад 1 млн книг, десятки інших установ, покликаних сприяти відродженню української культури. Великою подією в культурному житті країни стало відкриття 24 листопада 1918 р. Української академії наук. Першим її президентом призначили відомого українського вченого В. Вернадського. Гетьманський уряд завдяки своїй непохитній волі фактично поклав початок автокефалії Української православної церкви.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Значними були успіхи гетьманської України в зовнішній політиці. Вона поширила дислокацію українських консульських установ на 22 країни та окремі регіони. Що ж до дипломатичних зносин, то вони існували з 12 державами світу: Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною, Фінляндією, Швецією, Іспанією, Данією, Голландією та ін. Першочергового значення український уряд надав налагодженню добрих відносин з Німеччиною. Чималі зусилля українського посла в Берліні Ф.Штейнгеля, сприяли тому, що 2 червня 1918 р. Німеччина офіційно визнала Українську Державу. Українсько-німецькі стосунки значно поліпшилися після візитів до Берліна у вересні 1918 р. глави уряду Ф. Лизогуба та гетьмана П.Скоропадського.

Але, водночас гетьманський уряд дав німецько-австрійським окупантам нові "законні" підстави для пограбування України. Він підписав у вересні 1918 р. торговельний договір з Німеччиною і Австро-Угорщиною, за яким з України мало бути вивезено не менш як 100 млн пудів хліба, 11 мли пудів м'яса (у живій вазі), 300 тис. голів овець, 400 тис. пудів сала, 2 млн пудів м'ясних консервів, багато іншого продовольства й промислової сировини. Нова економічна угода ще більше посилювала залежність України від західних союзників. До того ж Австро-Угорщина займала щодо Української Держави вичікувальну позицію, зволюкаючи з ратифікацією Брестського мирного договору.

Визначним досягненням української дипломатії стало підписання 12 червня 1918 р. в Києві прелімінарного (попереднього) миру з Раднаркомом Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки (РСФРР). У ньому Радянська Росія визнавала незалежність Української Держави. Також було прийнято постанови про припинення воєнних дій на фронтах, взаємну евакуацію громадян, обмін консульськими представництвами. Однак українська та російська делегації не знайшли спільної мови в питаннях про кордон, про поділ державного майна та боргів царської Росії. З листопада 1918 р. російська делегація відбула з Києва до Москви, що означало припинення переговорів.

Активною була політика гетьманського уряду, спрямована на включення до складу України українських етнічних земель, які перебували під владою Росії (північні повіти Чернігівщини, західні й південно-західні повіти Воронежської й Курської губерній), Польщі (Підляшшя й Холмщина), Румунії (Північна Бессарабія). Було підписано попередній договір з Кримом, який на автономних засадах мав увійти до складу України. Однак надто короткотривалим був період правління П.Скоропадського, щоб остаточно вирішити згадані проблеми.

ПРОРАХУНКИ ГЕТЬМАНАТУ

Крім досягнень, за гетьманування П.Скоропадського було допущено чимало прорахунків, які виявилися фатальними. Чи не найбільше компрометувала його залежність від Німеччини, окупаційні війська якої безсоромно грабували Україну. Багато свідомих українців звинувачували П.Скоропадського та його уряд у проросійській політиці, у покровительстві російським шовіністам. Під захист німецько-австрійських військ і Гетьманату до Києва переїхали правління кількох колишніх петроградських і московських банків, багато великих промисловців, землевласників, фінансистів, колишніх царських міністрів, генералів. Тут, зокрема, знайшли притулок білогвардійські лідери. В Україні виникла мережа загальноросійських шовіністичних організацій "Монархічний блок", "Союз відродження Росії", "Союз російського народу", "Національний центр" та ін. їх об'єднувала ненависть до української державності, до "сепаратизму". На території гетьманської держави відкрито формувалася білогвардійська т. зв. Південна армія на чолі з генералом Семеновим. Головне бюро вербування до цієї армії базувалося в Києві, опорні пункти діяли в Одесі, Харкові, Житомирі, Рівному, Кам'янці-Подільському.

Гетьман був тісно зв'язаний із заможними верствами українства, які спонукали його до ліквідації соціальних завоювань трударів. Він і німецька військова адміністрація практично почали війну проти українських трудівників. Дуже шкідливою для української справи була політика в провінції, на селі Місцеві старости і карателі, чинячи насильства над населенням нібито від імені влади, дискредитували українську державність.

З відновленням права приватної власності на землю в села в супроводі каральних загонів почали повертатися поміщики. Вони накладали на селянство великі контрибуції. Один із великих землевласників з Ямпільського повіту на Поділлі хвалився, що він стягував із селян 250 тис. крб., тоді як усе його майно коштувало менш як 150 тис. крб. Не легше було й робітникам, більшість організацій яких нова влада розпустила. Безробіття, погіршення продовольчого постачання боляче вдарили по населенню міст.

АНТИГЕТЬМАНСЬКА ОПОЗИЦІЯ

Політика гетьманського уряду викликала опозицію більшості українських політичних партій. Проти неї виступили II Всеукраїнський селянський та Робітничий з'їзди, які нелегально відбулися у Києві в травні 1918 р. Несхвалення нового режиму висловили представники залізничників і телеграфістів. Ще гостріше гетьманську владу, метою якої, мовляв, було "знищення української державності і всіх здобутків революції", засудили з'їзди українських партій соціал-демократів та соціалістів-революціонерів. Антигетьманський курс взяв Всеукраїнський земський союз на чолі з С.Петлюрою.

Опозиція гетьманському режиму зростала. 24 травня 1918р. до П.Скоропадського звернулися представники чотирьох українських політичних партій (соціалістів-самостійників, трудової, соціалістів-федералістів та хліборобів-демократів), які заявили, що кабінет міністрів не є українським за складом і політичною орієнтацією. Вони протестували проти заборони з'їздів, проти діяльності місцевої адміністрації, а також призначення на державні посади не українців та військової політики уряду. Названі політичні партії разом з радою залізничників та поштово-телеграфною спілкою утворили Український національно-державний союз, який почав боротьбу проти гетьмана і гетьманського уряду як "буржуазного і неукраїнського" з метою "рятувати загрожену українську державність" . На поч. серпня 1918 р. він перетворився на Український національний союз. 318 вересня його очолив В.Винниченко. Саме тоді було взято курс на антигетьманське повстання.

Восени 1918 р. склалися обставини, які привели до послаблення гетьманського уряду. Наприкінці вересня 1918 р. капітулювали Болгарія і Туреччина. 17 жовтня Австро-Угорщина формально перетворилася на "Союз держав". У Німеччині вибухнуло повстання, що переросло в демократичну революцію. Імператор Вільгельм II зрікся престолу. В усій країні та на фронтах почали виникати ради робітничих і селянських депутатів. Ради солдатських депутатів створювали і в німецьких військових частинах, які дислокувалися в Україні. Серед окупаційних військ різко впала дисципліна. П.Скоропадський та його уряд втратили підтримку Німеччини й Австро-Угорщини. Україні, яка не мала достатньої регулярної армії, загрожувала війна з Радянською Росією.

Боротьба проти правління П.Скоропадського набирала дедалі більшого розмаху. У різних місцях України виникли повстанські загони. Найбільшими були повстанська армія Нестора Махна, загони отаманів Юрка Тютюнника і Данила Терпила (Зеленого). Грізною силою стали селянські загони, які діяли в Звенигородському і Таращанському повітах. У повстанському русі Київщини та повітів сусідніх губерній взяло участь бл. 40 тис. чол., які мали на озброєнні приблизно 200 кулеметів і понад 10 гармат. Окупаційним військам вдалося придушити повстання лише ціною великих втрат. У листопаді 1918 р. могутній повстанський рух майже одночасно розгорнувся у Вінницькому, Балтському, Могилівському, Летичівському, Могилів-Подільському і Ямпільському повітах. Окупантів і гетьманські війська вибили з Могилева-Подільського. Все активніше боролися проти Гетьманату, за поліпшення умов життя та праці робітники України.

У такій вкрай небезпечній обстановці П.Скоропадський вдався до зміни політичного курсу і почав шукати контактів з державами Антанти — Англією і Францією. Знаючи про прихильність їхніх урядів до ідеї "єдиної і неподільної Росії", гетьман різко змінив ставлення до питання незалежності України. 14 листопада 1918 р. він видав грамоту, у якій говорилося: "Серед решти частин многострадалної Росії на долю України випала, порівнюючи, більш щаслива доля... їй першій належить виступити в справі утворення Всеросійської федерації, якої кінцевою метою буде відновлення великої Росії". Тим часом із російських монархістів було сформовано новий гетьманський уряд на чолі з С. Гербелем.

ЛІКВІДАЦІЯ ГЕТЬМАНАТУ

Проголошення федерації з білогвардійською Росією викликало обурення серед широких верств українства, прискорило початок повстання, до якого готувалися опозиційні гетьману сили. Представники соціалістичних партій, зібравшись 13 листопада 1918р. в Києві, у будинку Міністерства шляхів, обрали Директорію — тимчасовий орган для керівництва повстанням проти гетьмана. Того ж дня Директорія виїхала в Білу Церкву — центр анти гетьманських сил, де дислокувалися Січові стрільці, які повинні були стати збройним ядром повстання. У Києві залишився тільки голова Директорії Володимир Винниченко. Тут він склав відозву до населення, у якій проголошувалося, що гетьманська влада має бути дощенту знищена, а гетьман є поза законом. С.Петлюра в Білій Церкві видав універсал до народу із закликом до повстання. Цей заклик знайшов активний відгук серед українського населення.

Регулярних військ у Директорії було мало, але її підтримали добровольці із селян і міського населення. Німецькі війська дотримувалися нейтралітету й шукали можливості повернутися додому. 17 листопада повстанська армія зайняла Білу Церкву та Фастів і рушила на Київ. 18 листопада вона розбила гетьманські війська під Мотовилівкою — за 30 км від столиці. Перші успіхи повстанців вплинули на ті військові підрозділи, які підтримували уряд П. Скоропадського. 20 листопада на бік Директорії перейшов кінний Лубенський полк, а згодом — Запорізька дивізія. Дещо пізніше до лав повстанців влилася Сердюцька дивізія.

За кілька тижнів боїв війська Директорії оволоділи столицею Української Держави. Надії гетьмана на допомогу російських солдатів не збулись. У Києві тоді було 15 тис. російських офіцерів, але в сутичці із Січовими стрільцями вони не виявили хоробрості. Бачачи безперспективність дальшої боротьби, 14 грудня 1918 р. П.Скоропадський зробив таку заяву: "Я, гетьман всієї України, на Протязі семи з половиною місяців прикладав усіх своїх сил, щоб вивести край з того тяжкого становища, в яким він перебуває. Бог не дав мені сил справитись із цим завданням, і нині я, з огляду на умови, які тепер склались, керуючись виключно добром України, відмовляюся від влади". П. Скоропадський передав владу та державний скарб урядові, а сам під виглядом пораненого німецького офіцера виїхав закордон. Це врятувало йому життя. 14 грудня 1918р. українські війська вступили в Київ.

Отже, спроби гетьмана П.Скоропадського зміцнити українську державність шляхом повернення старих порядків не увінчалися успіхом.

ВІДРЕЧЕННЯ ГЕТЬМАНА ОД ГАСЛА САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ

Коли стало очевидно, що Німеччина незабаром капітулює, гетьман зробив спробу зблизитися з Українським Національним Союзом. На початку жовтня він прийняв його керівників В. Винниченка, А. Ніковського і Ф. Швеця. Почалися переговори щодо програми кабінету, який мав бути сформований за їхньої участі. Національний Союз поставив такі вимоги: здійснення аграрної реформи на підставі ліквідації великого землеволодіння і забезпечення землею трудового селянства, встановлення демократичних свобод і опрацювання демократичного виборчого закону. Союз подав список кандидатів на міністрів у найважливіших міністерствах.

Дізнавшись про намір гетьмана капітулювати перед партіями, що стояли на платформі самостійності України, кадетські міністри і торговельно-промислові кола, об'єднані у Протофісі, запротестували. Вони відкинули програму Українського Національного Союзу і поставили вимогу негайно створити антибільшовицький фронт на засадах об'єднання України з білогвардійськими силами Росії. Скоропадський не міг не рахуватися з тим, що за "єдиноне ділимцями" стоїть Антанта. З іншого боку, він потребував підтримки Національного Союзу, бо знав, що білогвардійці вкупі з Антантою відмовлять Українській Державі у праві на існування. Внаслідок цього склад нового кабінету, сформованого під головуванням Ф. Лизогуба, виявився компромісним. У ньому були кандидати як Національного Союзу, так і Протофісу.

Компромісом українські партії не задоволилися, а тому продовжували готувати повстання проти режиму. Скоропадський змушений був розпустити кабінет і 14 листопада задекларував федеративну спілку з Росією. Йшлося, певна річ, про небільшовицьку Росію, якої ще не існувало. Відреченням од державної самостійності гетьман розраховував здобути якщо не допомогу, то хоча б прихильність з боку дипломатів Антанти. Але гетьманщина вже доживала останні дні.

УТВОРЕННЯ ДИРЕКТОРІЇ

У ніч на 14 листопада в Києві відбулося таємне засідання Національного Союзу, в якому взяли участь представники політичних партій, Селянської спілки, профспілки залізничників і українських січових стрільців. Присутні відхилили ідею негайного поновлення Центральної Ради і створили п'яти-особовий верховний орган Української Народної Республіки — Директорію. Головою став соціал-демократ В. К. Винниченко. Від січових стрільців у члени Директорії було висунуто соціал-демократа С. В. Петлюру, який обійняв посаду головного отамана військ УНР. Його обрали заочно. Представником Селянської спілки в Директорії став проректор Київського державного українського університету, професор геології Ф. П. Швець, за партійною приналежністю — член УПСР. До складу Директорії ввійшли також адвокат, соціаліст-самостійник П. М. Андрієвський і керівник профспілки залізничників, безпартійний А. Г. Макаренко. Директорія створювалася з конкретною метою — для ліквідації гетьманського режиму. Після цього передбачалося заново визначити форму державної організації УНР.

Звільнений з тюрми, Петлюра негайно подався в Білу Церкву, де проходили переформування січові стрільці. Через день тут опинилися й інші члени Директорії. Вони уклали угоду про нейтралітет з Великою солдатською радою, яка постала в окупаційних військах після революції в Німеччині, й повели стрільців у похід на Київ. Під Мотовилівкою, за 30 км від столиці, стрільці розгромили найбільш боєздатні сили гетьмана — полк сердюків і офіцерську дружину. Дізнавшись про це, командир одного з полків Запорізької дивізії П. Балбачан перейшов на бік Директорії і захопив Харків. Наслідуючи його приклад, інші полки цієї дивізії зайняли Полтаву. Сірожупанна дивізія на Чернігівщині також визнала владу Директорії.

На хвилі широкого повстанського руху сили гетьмана танули, а військові сили Директорії швидко зростали. Вона з блискавичною швидкістю захоплювала контроль над територією України. На початку грудня її війська опинилися вже в Одесі. У ніч на 14 грудня у Києві підняли повстання партійні бойові дружини, переважно більшовиків та єврейських соціалістичних партій. У руках повсталих опинилися завод "Арсенал", військове міністерство та інші установи. Гетьман зрікся влади і втік зі свого палацу. До міста ввійшли загони січових стрільців.

ДИРЕКТОРІЯ

Утвердившись у Києві і відновивши УНР, Директорія на чолі з В. Вінніченко зайнялася державним будівництвом. Відмінною рисою політики Директорії була її націоналістична і соціалістична спрямованість. Перш за все, новий український уряд опублікував ряд відозв, спрямованих проти поміщиків і буржуазії, а також оголосило про звільнення всіх чиновників, призначених за часів гетьманату. При цьому була втрачена підтримка капіталу і більшості фахівців. Влада на місцях переходила до трудових рад робітників, селян і трудової інтелігенції. Центральним органом управління повинен був стати Трудовий конгрес (парламент) із 528 депутатів. При цьому селяни отримували у конгресі 377 місць, робітники - 118, інтелігенція - 33 місця. Перша сесія конгресу відбулася в Києві 23 - 28 січня 1919 р. Конгрес затвердив "Акт злуки" (з'єднання) УНР із Західноукраїнською Народною Республікою (ЗУНР) і передав законодавчу і виконавчу владу Директорії, після чого "тимчасово" саморозпустився.

Директорія відновила дію всіх законів УНР, а також ухвалила новий закон про передачу поміщицьких земель селянам без викупу. При цьому поміщикам була обіцяна компенсація. Правда, в умовах війни реалізувати цей закон на практиці не було ніякої можливості.

В області зовнішньої політики Директорія встановила дипломатичні стосунки з Угорщиною, Чехословаччиною, Нідерландами, Італією, Ватиканом та рядом інших держав. Проте, з тими країнами, від яких залежала доля України, - Росія, держави Антанти, Польща - стосунки не склалися. Так, наприкінці грудня 1918 р. Директорія запропонувала РРФСР переговори про мир, але у відповідь одержала відмову і повне невизнання. Країни Антанти робили ставку на російський "білий" рух, і також не поспішали з визнанням нового українського уряду, який на їхню думку був надто соціалістичним. Польща активно прагнула до розширення своєї території за рахунок західноукраїнських земель.

УКРАЇНА В 1919 РОЦІ

Настав 1919 р. - один із найкривавіших років у новітній історії України та в історії громадянської війни. Шість ворогуючих армій почали боротьбу на території України: армія УНР, радянська або червона, білогвардійська, польська, частини країн Антанти і анархістська Н Махно. Крім того, в Україні діяли десятки великих (отаманів Григор'єва, Ангела, Зеленого, Тютюнника та інших) і сотні дрібних банд та озброєних загонів. Тільки Київ протягом 1919 р. п'ять разів переходив із рук у руки. Практично перервався зв'язок із зовнішнім світом, запустили голодуючі міста, села наглухо замкнулися в самообороні. Південь країни майже повністю контролювався бандами отамана Григор'єва (до 15 тис. чоловік) і "батька" Махна (до 50 тис. бійців). В Одесі, Миколаєві, Херсоні і Севастополі висадилися війська Антанти, головним чином, французи. Але, найбільш масштабними на території України були дії "червоної" та "білої" армій.

3 січня 1919 р. частини Червоної армії знов захопили Харків. Через три дні тут було оголошено про створення Української Соціалістичної Радянської Республіки (УРСР) на чолі з Х. Раковським, столицею УРСР стало місто Харків. Наступ більшовиків прийняв лавиноподібний характер: 12 січня вони зайняли Чернігів, 19 січня - Полтаву, 27 січня - Катеринослав, а 5 лютого вступили до Києва. Директорія втекла до Вінниці. У лютому 1919 р. В. Вінніченко подав у відставку та емігрував до Відня, залишив країну і М. Грушевський. Лідером Директорії став С. Петлюра, війська якого (близько 15 тис. солдатів) до весни насилу утримували незначну територію з центром у Кам'янці-Подільському. Спроба укласти військовий союз із Махном повністю провалилася, а незабаром "батько" разом із отаманом Григор'євим перейшов на бік "червоних", що дозволило більшовикам узяти під контроль південь України і змусити французів покинути чорноморські порти. Велика частина території України опинилася під владою більшовиків.

Проголосивши утворення УРСР, більшовики розпочали "радянізацію" України. Насамперед був створений жорстокий карально-репресивний орган - ВЧК на чолі з латишем М. Ладисом. Масові репресії перетворилися на повсякденну норму нового режиму. Перш за все, жертвами червоного терору стали колишні поміщики, капіталісти, офіцери, члени небільшовицьких партій і повстанських загонів. Проте терор розповсюджувався набагато ширше: на безпартійну інтелігенцію, священників, колишніх чиновників, службовців і взагалі всіх незгодних з ідеями нової влади. Загальна кількість людей, які постраждали від червоного терору в Україні в 1919 р., не піддається навіть приблизній оцінці.

Отримавши під свій контроль практично всю Україну, більшовики відкинули ідею "самостійної" Донецько-Криворізької Республіки і більше до неї не поверталися. Крим не увійшов до складу України, тут була утворена автономна Кримська Соціалістична Республіка, яка ввійшла до Російської Федерації. Нова влада, знаючи ступінь "народної любові" до себе, не наважилася на відкриті вибори до рад усіх рівнів. На місцях створювалися надзвичайні органи влади - революційні комітети. Було оголошено, що Україна об'єднується з радянською Росією на принципах "соціалістичної федерації". Також був укладений "військово-політичний союз" радянських республік.

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА

У жовтні 1918 р. почався процес розпаду Австро-Угорської імперії. Основні народи, що входили до її складу, у повний голос заявили про своє самовизначення. Гостро постало питання і про долю західноукраїнських земель. У Галичині існували дві сили, що претендували на всю повноту політичної влади, - українці та поляки. Перші прагнули до створення самостійної української держави, а інші бажали приєднання західноукраїнських земель до Польщі, яка знов відродилася.

18 жовтня 1918 р. у Львові відбувся з'їзд представників усіх західноукраїнських політичних партій і церковних ієрархів, на якому був створений представничий орган влади - Українська Національна Рада на чолі з Є. Петрушевичем. У своєму першому маніфесті Рада проголосила створення Української держави на українських етнічних землях Австро-Угорської імперії. Ця подія була повною несподіванкою для поляків, проте дуже скоро вони опам'яталися і почали активно готуватися до встановлення свого контролю над усією Галичиною. У цей час румунські війська зайняли велику частину Буковини, а Закарпаття продовжувало залишатися під контролем Угорщини.

10 листопада було проголошено створення західно-української Народної Республіки (ЗУНР) на чолі з президентом Є. Петрушевичем. Нова республіка займала територію близько 70 тис. кв. км., 71 % її населення складали українці, 14 % - поляки, 13 % - євреї.

Поляки, що продовжували вважати Галичину невід'ємною складовою частиною Польщі, активно протидіяли. У Львові загопи Польської організації військової (ПОВ) на чолі з Ю. Пілсудським вже в ніч з 3 на 4 листопада почали бойові дії проти українців. Запеклі бої велися за головні стратегічні пункти міста - поштамт, вокзал, сейм, цитадель, арсенал. 11 листопада 1918 р. регулярні польські війська оволоділи Перемишлем, що зрештою визначило долю Львова. 21 листопада українські частини залишили Львів, уряд ЗУНР переїхав до Тернополя, а потім до Станіслава. До кінця 1918 року польські війська зайняли 10 з 59 повітів ЗУНР і продовжували наступ.

Розуміючи, що сили дуже нерівні, й поодиноці вистояти не вдасться, уряд ЗУНР направив свою делегацію до Східної України для переговорів про взаємодопомогу. Спочатку переговори велися з гетьманом, а потім - із Директорією. 22 січня 1919 р. в Києві відбулося підписання "Акту злуки" між УНР і ЗУНР, який декларував об'єднання двох українських держав.

У цих умовах на перший план висувалося завдання формування озброєних сил ЗУНР, здатних протистояти польській агресії. Уряд приступив до створення Української Галицької армії (УГА), яка до весни 1919 р. вже налічувала до 100 тис. бійців, проте, тільки 40 тис. з них мали необхідну військову підготовку. У свою чергу поляки, заручившись підтримкою Антанти, перш за все Франції, що прагнула створити сильну Польщу як противагу Німеччині^ на сході, добилися відправки до Польщі 60-тисячної армії генерала И. Геллера, сформованої на території Франції з польських військовополонених і добре оснащеної французами. Перевага польських сил стала переважаючою. 16 липня 1919 р. Галицька армія була вимушена перейти прикордонну річку Збруч і вступити на територію УНР.

Об'єднана українська армія налічувала 80 тис. чоловік, причому з них 50 тис. склали галичани. Проте незабаром виявилися серйозні суперечності в політичних орієнтирах урядів УНР і ЗУНР. Петрушевич був націлений на боротьбу з Польщею і більшовиками і готовий до союзу з білогвардійцями генерала Денікіна, які влітку 1919 р. вели активний наступ на Україні, витісняючи звідси Червону армію. С. Петлюра схилився до переговорів з більшовицьким урядом Леніна для спільної боротьби із білою армією Денікіна, а також був готовий до співпраці з поляками для відстоювання незалежності УНР.

Проголошення ЗУНР

З наближенням воєнної поразки Четверного союзу серед багатонаціонального населення клаптикової монархії Габсбургів усе активніше розгортався рух за національне самовизначення й утворення самостійних держав. Зокрема, не заперечуючи проти відродження польської державності, українське населення Австро-Угорщини рішуче висловлювалося за утворення Української держави в її етнографічних кордонах. У резолюції селянського віча, яке відбулось у Снятині 21 вересня 1918 р., проголошувалося: "Всі українці зі Снятинської землі урочисто й одностайно протестують проти будь-яких намагань якого б то не було приєднання Східної Галичини до майбутньої Польщі".

Відразу після того, як імперія Габсбургів розвалилася, 18 жовтня 1918 р. у Львові відбулися загальні збори Українських суспільно-політичних діячів Галичини і Буковини (брали участь митрополит А. Шептицький і єпископ Г. Хомишин, посли до імперського парламенту, члени галицького і буковинського сеймів від основних українських політичних партій). На зборах було обрано Національну Раду — вищий орган влади майбутньої держави. Рада заявила свої претензії на Східну Галичину, Лемківщину, північно-західну частину Буковини, а також Закарпаття.

Тим часом польські політичні організації готувалися взяти владу в усій Галичині, зокрема й у Східній. Щоб запобігти цьому, Національна Рада домоглася від австрійського уряду згоди на прискорення передачі влади українцям і в ніч на 1 листопада зайняла своїми збройними силами Львів, а пізніше — всю територію Східної Галичини. 13 листопада 1918 р. було проголошено Західно-українську Народну Республіку (ЗУНР). Президентом ЗУНР став голова Національної Ради Є. Петрушевич, головою Державного секретаріату (уряду) — лідер національно-демократичної партії К. Левицький.

Національна Рада гарантувала правомочність законодавства Австро-Угорщини й поспішила зі створенням жандармерії та збройних сил — Української Галицької армії (УГА). Вона виступала проти передачі землі селянам. Це зменшило підтримку населенням проголошеної держави за умов агресії з боку Польщі, що почалася. Після жорстоких боїв польські війська 22 листопада зайняли Львів, уряд ЗУНР змушений був переїхати до Тернополя.

Трудящі були розчаровані внутрішньою політикою Національної Ради. Зростаюче соціальне напруження взимку 1918—1919 рр. матеріалізувалось у появі, за російським прикладом, непередставницьких революційних організацій — Рад. У Дрогобичі, Калуші, Косові, Стебнику виникли Ради робітничих депутатів. У Коломиї, Станіславі і Стрию, де розміщувалися частини УГА, з'явилися Ради солдатських депутатів.

З'явилися також комуністичні партійні групи, що стояли на вкрай лівих позиціях і під гаслами ліквідації приватної власності розшарували населення за класовими ознаками. У суспільстві, вже розколотому за національними ознаками, загострення класової боротьби створювало додаткові перепони на шляху до завоювання державної незалежності українських земель.

Перші комуністичні групи або гуртки постали у Львові, Дрогобичі, Станіславі, Стрию і Тернополі. У лютому 1919 р. на конференції в Станіславі вони утворили Комуністичну партію Східної Галичини (КПСГ). Сама назва партії свідчила про те, що її члени не визнали утворення ЗУНР. Хоча така позиція була до певної міри спровокована відверто ворожим ставленням Національної Ради до революційних організацій трудящих, усе-таки її треба розцінювати як сектантську.

26 січня 1919 р. у Дрогобичі відбулася конференція, делегати якої представляли 10 тис. робітників Прикарпаття. Заслухавши доповідь комуніста В. Ф. Копка про Жовтневу революцію, конференція висловила недовіру Національній Раді й закликала до встановлення влади Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів. Було визнано за необхідне возз'єднати Східну Галичину з радянською Україною.

Одночасно з робітничими виступами розпочався селянський рух. Навесні у деяких повітах селяни стали розподіляти поміщицьку й церковну землю.

У ніч на 14 квітня 1919 р. комуністи підняли збройне повстання в Дрогобичі. Об'єднана робітничо-селянська Рада проголосила повалення влади Національної Ради й надіслала привітання радянським урядам України і Угорщини. Однак розрахунки на розростання повстання не справилися. Після короткочасного кровопролитного бою урядові війська зайняли Дрогобич.

Наприкінці червня — на початку липня 1919 р. добре оснащені Антантою польські війська окупували всю територію Східної Галичини і Західної Волині. Було ліквідовано структуру української державності, зокрема органи місцевого самоврядування. Будь-який опір окупантам нещадно придушувався.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Лазарович, М. В. Історія України : навч. Посіб.— К. : Знання, 2008. – 683 с.
- Коваль М. В., Кульчицкий С. В., Курносков Ю. О. История Украины. - К., 1992.
- Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 240 с.
- Середницька Г.В. Історія України. Опорні конспекти (1900 - 1939 роки): Навч. посібник. – Київ: Книги України, 2010. – 382 с

